

Георги Вълчев Василев

Павел и огледалото

Немската филология бе за Павел естествен избор, защото майка му беше преподавателка по същия език в една от хасковските гимназии. Тя го владееше до съвършенство. С мъжа си, инженер от цигарената фабрика, бе живяла две години в ГДР, а когато той почина от перитонит, се завърна в Хасково, затвори се в къщи и се посвети на детето. „Посвещението“ се развиваше в класически вариант – отличен успех в училище, цигулка, дълги разговори на немски у дома. Към тези занимания Павел успя да прибави и баскетбола. Майка му се съгласи, – днес спортистите излизат бързо в чужбина, а аргументът бе изтъкнат от Теньо Фенера, треньор на юношеския отбор.

Момчето растеше потопено в книгите, музиката, театъра и киното, но не си затваряше очите пред провинциалното ежедневиe. Докато майка му все повече потъваше в преклонението си пред великата немска литература, забравяйки или по-точно с лекота пренебрегвайки датата на плащането на електричеството и прочие проблеми от месечния бюджет, Павел се видя принуден деликатно да участва в ръководството на скромното семейно стопанство, да разпределя майчината си заплата за храна, за дрехи, за текущи разноски. Погълнат и понесен от грижата, той се откъсна от децата, но се запозна с продавачките, инкасаторите. Съзнаваше също, че при тях трябва да отива „пратен от майка си“, изпълнявайки „нейни поръчения“, за да не получава съжалителни погледи.

Защищаваше семейния престиж от неделикатния клокарски коментар на провинциалистите и в същото време търсеше начин да държи майка си в течение на най-важните неща през деня. Той изгуби чара на детската свобода, научи се на притворство. Да балансира отношенията между майка си и останалите хора, да хвърля мост между нейните високи културни преклонения и прашния бит на квартала им, да прегражда пътя ѝ към тихата лудост, да закрепя у самата нея защитни рефлексии – момчето бе възприело така човешкото си призвание. Затова и най-дебелите „паметници на културата“, както обичаше да се изразява майка му, подавайки му съответния „монумент“ за прочит, не предизвикваха у него екстаз и благоговение. С авторите им общуваше без дистанция – те потвърждаваха неговото платено с цената на прескоченото детство убеждение, че смисълът на съществуването ни е да успееш да изправиш гръб под онази форма на обвързаност към хората до теб, в която те е повлякла участта ти. Без да питаш дали това е навреме, дали е по плещите ти, дали е справедливо – съхраняването на един човек е мярка и за време, и за възраст, и за истина.

В казармата цигулката го постави в привилегированото положение на музикантите, за които има и отпуски, и излизания на концерти или забави. Впрочем униформата му донесе голямо облекчение: той вече беше съвсем като другите, освободен от мисли за храна, облекло, месечни плащания, недоразбрани разговори. Достатъчно бе да знае устава, да изпълни заповедта и ежедневието се разгъваше само, просто и определено.

На приемните изпити за университета се класира на второ място: дипломата му бе отлична, писмената работа по немски безгрешна. Маниите на майка му бяха започнали да съзряват със свои реални резултати. Когато трябваше да реши откъде да вземе стипендията – дали за отличен успех, или от спорта, Павел предпочете спорта – тоест непосредствеността, психологическата закътаност на втората линия, на по-задния план. Спортистите бяха, общо взето, будни момчета, пътуваха, носеха се елегантно, създаваха компании, в които идваха хубави момичета. Разбира се, той не се хвърли в студентските опиянения и крайности, а просто се отпусна в потока на академичните дни, все още дълбоко затворен в себе си.

Една позната от спортния стол – гимнастичката Лили веднъж го заведе на гости у дома си и го започна със своя брат, млад кинорежисьор. За разлика от топлия, уравновесен нрав на сестра си режисьорът бе самонадеян, егоистичен и непостоянен. Предстоеше му да снима забавен филм, това му беше и дебют, но напук на леката тема, той бе решил да осъществи голяма част от революционните си концепции за киноизкуството. Засипа гостите с тях и леко раздражен, че момичето, което трябваше най-много да бъде покорено от личността му, два-три пъти погледна към стройния Павел (що се отнася до физиката режисьорът беше „хърба“), той заяви, че смята да вземе за централната роля не някой от известните артисти, а съвсем обикновен човек – например Павел. Така ще докаже схващането си, че в наше време масовата култура и средното образователно ниво са достатъчна основа за създаването на една звезда, че основният потенциал и на най-известния актьор се равнява на средния културен ръст на всеки индивид от обществото. Разликата е само в това, казваше той, че любимите ни изпълнители са имали шанса да бъдат погледнати от магическото око на камерата.

Павел се изненада, когато след месец режисьорът наистина го потърси. Естествено, не за главната роля – снимките бяха започнали, сега заминаваха за ГДР. Викаха го за каскадьор. Пресметна дните на отсъствие от университета, съобрази, че ще успее да ги извини чрез отбора, а

за хонорар не попита – от приятел боксьор бе чул, че каскадите се плащат добре. „Работодателят“, удивен от едносрочния отговор „да“, го прати при директора на продукцията за уреждането на подробностите – след два дни тръгнаха.

В град Фрехтбург стана ясно, че каскадите ще почакаат около седмица – операторът искаше да използва хубавото слънце за масови сцени. Павел започна да обикаля града. Видя местния музей и се запозна с Курт, млад историк от Берлин с нетипично за немец тъмно лице и тънки испански мустаци (после Курт сподели, че гражданската война в Испания е поле на мечтите му). Курт пишеше статия върху спартакисткото движение в този район и трябваше да отиде до разположения в непосредствена близост до града голям металургичен комбинат. Той покани „своя нов български приятел“ да отидат заедно, а Павел му обеща да го заведе на киноснимките.

В автобуса за завода Павел поиска нещо за четене от Курт, който преглеждаше последния брой на „Вокруг света“. Немецът бръкна в чантата си и извади сборник с научна фантастика. Павел го разтвори напосоки и попадна на разказ, озаглавен „Огледалото“.

Действието се развиваше на един от островите Източни Самоа, където авторът – някакъв англичанин, праща двама етнографи, баща и син, да разнищят тайната на едно древно племе. Помага им млад туземец, завладян от благородната амбиция да даде приноса си в разкриването на високата цивилизация на далечните си деди. Една сутрин туземецът събужда по-рано белите и ги предупреждава този ден да не си казват нищо лошо дори на шега, защото от морето излизат сенките на хората от погиналото племе. Те се стремели да изпълнят всяко чуто човешко желание; така се „хващали“ за живите хора, така оживявали един ден в годината. Докато бащата внимателно изслушва предупреждението, синът изписва на лицето си пренебрежение към представителя на примитивните народи. Няколко часа по-късно белият младеж се препъва, счупва часовника си и, ядосан, изругава на глас. Туземецът, ужасен, го моли да млъкне, но онзи продължава; „Що не отидеш да се обесиш!“

Уви, цветният човек се оттегля и наистина изпълнява дадената препоръка... Самоубиецът е открит от бащата. Потресен, той го показва на сина си. Младежът пита как е възможна подобна нелепост. Тук вече авторът на разказа чрез устата на бащата обяснява, че точно в този ден на годината – деня на пролетното равноденствие – от морското дъно се откъсвали водорасли, стигали до повърхността на морето и отделяли особени изпарения. В тях се съдържали опияняващи вещества, които

заставяли човека да губи представа за разликата между реалност и въображение, да приема всяка дума, отправена към него, като заповед на самата съдба и т.н. След като поставя фабулата на „научна основа“, авторът между другото лансира и интересна, неочаквана мисъл. Бащата обяснява, че станалото с тях по един или друг начин сполетява всички хора. Просто за всеки от нас се създава ситуация, в която спотаяваното в душата ни зло избухва и поразява околните. И страшната картина на нанесената открита, физическа рана или подлудяващата мисъл за причинената скрита, духовна язва се изправят отсега нататък като грамадно криво огледало пред нас, закриващо всичко останало. Затова и разказът се казваше „Огледалото“. Следващият разказ носеше заглавието „Пришелецът от Космоса“. Павел прочете само десетина реда от него. Автобусът пристигна в завода.

Курт намери старите металурзи, с които имаше среща, и ги помоли да повикат някой млад работник да разведе българския му приятел из завода. Павел, застанал в това време на три-четири метра встрани, видя как точно зад пропуска към заводския двор въздухът се стопи в огнен мехур, избледня за части от секундата и на негово място се появи момиче – типична немска девойка, руса и синеока. Делеше ги значително разстояние и все пак той съвършено отчетливо чу как тя му каза: „Пратеник съм на друга цивилизация. Трябва да те изследвам. Подчини се и ела на гарата след половин час.“ В следващия миг тя изчезна. Павел погледна към другите: Курт все още се договаряше със своите хора. „Привижда ми се. Страшна горещина“ – реши българинът и пристъпи към разговарящите. „Нека спестим излишните усилия – помоли той, – само ме въведете при мартеновата пещ. Дори не е необходимо да ме представяте като чужденец. Ще кажем, че съм немско момче – например казвам се Хуго, за да не безпокоим вашите хора. Аз ще погледам, учил съм лезяство, ще изляза да почакам после Курт при пропуска.“

Тук всичко бе автоматизирано. Специално приспособление въвеждаше и изваждаше коксовите електроди, регулираше автоматично процеса на претопяването, ревят на електрическата дъга между гигантските въглени бе приглушен, изолиран дълбоко там, между черните стени на пещта. Павел взе чифт сини очила и се загледа в кипящата маса. Сякаш бе проникнал в самата слънчева материя – тя се премятеше, покорна на манипулациите на човека, но съвършено недостъпна, без посредник, неконтактна за самия него, страшна за невъоръжените му очи, убийствена за тялото му.

„Хуго, кой се казва тук Хуго?“ – един работник викаше от телефона

на командния пункт. Павел съобрази, че той се казваше Хуго, че вероятно Курт го търси, отиде и пое слушалката. „Нали ти казах да тръгнеш веднага! Защо не идваш?“ Позна гласа на момичето от летящата чиния. Така нарече огнения мехур. „Видя ли, че те намерих, макар че си се прекръстил Хуго. Имаме да си говорим с теб още. Ти ще дойдеш“ – продължи то. Павел-Хуго мълчеше. Изглежда, го бяха избрали за обект на изследване със сметката, че за приходящ човек като него няма толкова бързо да се обезпокоят – докато усетят, че е изчезнал и решат да го търсят, ще мине доста време, следи едва ли ще останат. Вече съжаляваше, че е приел толкова леко случката. Горната му устна се спуска от напрежение. Трябваше да предупреди полицията и колкото може по-бързо. В същия миг изключително мощен електрически разред разтърси помещението: снопове искри изригнаха отвсякъде, от ъглите, от тавана, стовари се върху ъглестото тяло на пещта, запрашяха по металните плочи на пода. Двама от работниците до Павел паднаха. Той помисли, че целият цех рухва, но видя, че държи слушалката невредим, непоместен. На входа се показва друг леяр, върху него се изсипа виолетовосин порой от искри и го срива. Слушалката изпука: „Ще дойдеш ли, или да продължавам?“

Павел се задави, сърцето му подскочи тежко, пропусна два-три удара. Едва успя да измърмори „тръгвам“, пусна слушалката да виси. Тя се заклати като знаменитото махало на входа на ада, тиктакащо на едната страна „тужур“, на другата „жаме“ – в смисъл тук винаги се влиза, а никога не се излиза (тужур, жаме и амур бяха основните познания на Павел по френски), свали очилата, огледа се къде да ги окачи, изведнъж ги пусна на пода, тръгна към изхода. В малката градинка до пропуска видя Курт. Единият от възрастните работници разказваше нещо, а историкът го записваше на портативен магнетофон. Павел се приближи тихо, тупна го леко по рамото, взе книгата с фантастичните разкази, отвори на „Пришелец от Космоса“, посочи заглавието и пошепна: „На гарата е... Аз отивам.“ Курт широко разтвори очи. „Разбра“ – зарадва се Павел, извади автоматичния си молив и написа на бялото поле срещу заглавието: „Обади се колкото може по-бързо в полицията“. Курт го погледна още по-тревожно, но той нямаше повече време да обяснява, а освен това, както гладът захапва стомаха на гладния, така някаква съсипваща умора се впи във всичките му стави, зави му се свят. С усилие се довлече до празния автобус, седна на първата седалка до вратата и като си спомни, че последната спирка бе самата гара, а дотам имаше около двадесет минути път, затвори очи, отпусна се, за да събере сили. През стъклата

жареше слънцето, беше седнал от незасенчената страна, но нямаше воля да се премести и потъна в тежък кошмар. Сънуваше, че лети от София за Цариград на екскурзия, но пътниците не са в самолета, а са седнали на столчета, провесени под крилата. Съсед на Павел бе млад негър. Вятърът, естествено, биеше с огромна сила в лицата им и те се държаха с две ръце за ръба на крилото, за да не отхвъркнат назад. Отдолу се носеха зелени поля, зелени планини, а когато започна зелената вода на Черно море, самолетът неочаквано се насочи за принудително кацане. Дватамата с негъра се вцепениха от ужас – машината непременно трябваше да се плъзне точно по корем, ако пилотът я наклонеше наляво или надясно, водата щеше да помете пасажерите под наведеното крило.

Събуди се окъпан в пот. Автобусът спря на гарата. Още оттам позна в кой вагон е „пришелецът“. Той беше яркосин като роклята на момичето. Чуждото същество или устройство все пак бе взело образа на немско момиче и Павел изпитваше неудобство да го нарича „пришелец“. Думата беше в мъжки род, пораждаше съвсем други представи в съзнанието му – например брадат скитник в поизносени дрехи, с мешок на рамото, пеещ романса „Выхожу я на дорогу“. Реши да го нарича „Огледалото“ под впечатлението на прочетения разказ. Още повече, че понятието огледало му подсказваше, че той също ще бъде отразен в него, значи, че има своя мощ на въздействие, ще присъствува, ще се намеси, в нещо ще бъде равностоен противник.

Вагонът беше съвсем празен и онази го чакаше в първото купе. Чак сега Павел се досети какво отличаваше „огледалото“ от хората: лицето му бе куклено и говореше все с един и същ равен тон. „Огледалото“ обясни на студента, че има задачата да извлече цялостна информация за планетата, за успелия да я овладее човешки вид. Павел ще бъде подложен на няколкопрограмно изследване, което ще протече само за минути, а после ще си отиде непокътнат и свободен. Осъщественият контакт ще остане тайна. Павел ще бъде единственият свидетел, а във всеки, високоорганизиран свят единичните показания не се приемат за достоверни.

– А убитите работници? – заби студен поглед Павел в човекоподобieto.

Било е внушение – нищо подобно не се е случвало в завода, той е видял тези страшни произшествия само във въображението си.

Атмосферата се нормализираше.

– Защо не ме хванете насила и не ми налепите електроди или кой знае какво използвате?

„Огледалото“ замърмори пространна реплика, явно вложена като

програмен принцип в него: „Разузнавателният контакт от първи порядък на нашата цивилизация се свежда до събиране на сведения, но той по никакъв начин не трябва да засяга, влияе или изменя природата на обекта. В зависимост от оценката на събраните данни се взема решение за проучване от втора степен. То се свежда до следното: ако контактуваната жизнена система е от по-низш порядък, се търси отношение на полезност, употребимост; ако ли е от по-висш порядък – контактуващото устройство се саморазрушава, за да затрудни достъпа на по-мощния обект към нас. Досега контакт от втория вид не е бил осъществен.“

– Както и да погледнем, все търсите изгода... Не е ли прекалено тясна гамата на действията ви? – засече Павел „огледалото“.

То повтори равно, че не дава никаква информация повече върху изпатилите го, че е записало цялата история на земята, регистрирало е всички живи и отмерли животински видове, способно е да ги възпроизведе и приключва програмата си с проучването на най-висшия вид на земната еволюция – човека. Затова го е повикало тук – оказало се, че получаването на количеството информация върху хората изисква нещо повече от прост запис, въвежда необходимостта от диалог, в който да се разгъне неподлежащата на пряка перцепция психика.

Павел схващаше, че диалогът е започнал да тече от момента на първото му сблъскване с това чудовище – впрочем то бе безжизнено, не подлежеше на емоционално определение. Единствената квалификация, която можеше да се приложи в случая, засягаше самия него. От него измъкваха сведения върху човешката уникалност, за да бъдат оползотворени може би в действия срещу човечеството. Бе поставен в положение, в което всяка от възможните му реакции информираше неизвестния, открито обявяващ експанзионистичните си стремежи свят. Ако ли пък мълчеше, „огледалото“ щеше да атакува някого друг и един бог знаеше дали той нямаше да бъде по-уязвим от Павел. Мълчанието означаваше безотговорност, разговорът придобиваше характер на издайничество.

В купето настъпи мълчание. Павел седна и си помисли: „Защо сега го няма онзи, теоретикът на киното и културата? Със словесния си дебат поне половин час би омотавал «огледалото», без да му разкрие нещо особено съществено... Но и той ще свърши работа! О, боже, ще свърши работа!“ – и на студента му се прииска да се размее бурно, ала само изхълца нервно и с гримаса.

– Не сте си изпълнили както трябва задачата – каза той, – има животински вид, незарегистриран от вашата памет.

– Всички видове са не само записани. Чрез мен те са и

възпроизводими. Моето превъплъщение, ако мога да се изразя чрез вашата местоименна форма „аз“ – на мен, контактуващото устройство, свидетелствува за качеството на извършеното документиране.

– И въпреки това – настоя Павел – веднага мога да ви представя същество, наистина не самото него, а изображението му, което изобщо не сте записали. Почакайте за момент.

Той излезе и се запъти към товарното отделение на гарата. Тук с любезното съдействие на местните железничари кинопродукцията си бе устроила склад. Между другите предмети на реквизита се усмихваше сфинкс от пеностирол, метър и половина висок. По хрумване на режисьора неговата „кинозвезда“ от нов тип трябваше да прегърне звяра и да пее. Така се измъквала историята от заблудите и най-обикновеният зрител се сближавал с нея, тя влизала в масовата култура. Павел се обади на служителя от склада и по каскадърски дигна сфинкса. Постави го на перона точно срещу прозореца на купето, където беше „огледалото“. Последна мигновена, беззвучна експлозия – нещо се впи в сфинкса, главата му моментално се изпари, а тялото му – с голямата бяла рана на отнесената глава се претърколи грациозно по перона. По коловоза, на който стоеше вагонът с „огледалото“, бясно префуча влак, въздушната вълна просто отхвърли Павел, той падна назад, удари си тила, но не усети болка, само потъна в бял, свистящ облак.

Облакът го притисна меко и каза на немски:

– Не се надигайте. Можете да говорите, но не бива да се движите.

Павел усети силно парене в очите и непреодолима тежест в тила. Премигна два пъти и видя над себе си чифт златни очила. После различни воднистосините ириса и белезникавото лице, рядката бяла коса.

– Аз съм доктор Гюнтер – продължи възрастният човек. Бялата му престилка почти се сливаше със стените, а от засенчените прозорци се процеждаше рядка, сякаш стерилизирана светлина, тя разтваряше в себе си почти всички предмети от стаята. – Вие имате мозъчно сътресение, съчетано със слънчев и топлинен удар. Тук е вашият приятел Курт.

– Павел, нищо сериозно няма, Павел. До три-четири дена ще се оправяш и дори ще можеш да вземеш участие в снимките. Режисьорът ви беше преди малко тук и каза да не се тревожиш, до каскадите ще се чака още.

Историкът седеше от лявата страна. Лицето му изразяваше безпокойство и угризение.

– Аз се чувствавам виновен – поде той. – Ти си получил слънчевия удар по време на нашата разходка, а топлинния удар – в завода. Макар

че си учил леярство, не трябваше да те пускаме сам... Гледал си в контролните прозорчета без очила. Болят ли те очите?

„Парят. Сякаш са оваляни в пясък“ – отговори наум студентът и усети как докторът изтри потеклите му сълзи. А Курт продължаваше разказа си как веднага след като Павел изрекъл онези неразбираеми думи и го погледнал, дошъл дежурният инженер и споделил, че гостенинът се държал неестествено... Влязъл при него, вдигнал слушалката на служебния телефон, без никой да е звънял, а след това я оставил да висе, пуснал очилата на пода. Курт разбрал, че приятелят му е зле и веднага хукнал подире му, но рейсът вече бил потеглил. После взели кола от завода, отишли на гарата. Там един железничар свестявал безуспешно Павел, а до тях лежал обезглавен някакъв голям лъв от изкуствена материя.

– Помислихме, че си се борил с него – пошегува се Курт и тримата се усмихнаха, – но от гарата ни казаха, че това е сфинкс от склада на вашата продукция. Ти си го взел, нарамил си го, това ти е попречило да виждаш добре, и си тръгнал към коловозите. В този момент е префучал експресът за Берлин, блъснал е сфинкса, откъснал му е главата, а тебе запратил на цимента. Тогава си получил мозъчното сътресение. Помниш ли всичко това?

„Проверяват дали имам амнезия... Добре си е подредило работите «огледалото», щом само аз съм останал да плащам счупените стъкла“ – съобразяваше Павел. И в същото време усети, че и двамата твърде напрегнато очакваха отговора му. „Или... или може би Курт допуска, че е имало и нещо друго?“ И като отвори очи, напълни ги с меката прецедена светлина – тя ги заля като приятна хладна вода. Премести поглед най-напред върху доктора, задържа го – докато възрастният човек повярва в непоразения интелект на пациента си, после се загледа отново в тавана, за да не обръща глава ту наляво, ту надясно, и заразказва. Умората убиваше отсенките на емоции в гласа му, разказът звучеше като репортаж, като хроника на бездарен журналист, като протокол на учреденско събрание. Когато свърши, в стаята беше полумрак – значи бе говорил поне час.

Лекарят отвори прозореца, облегна се на никелираната стойка на леглото и отрони:

– Вие се различавате от българите, които познавам. Летувал съм във вашата страна. В сравнение с тях сте доста по-рационален и, простете, като че ли малко по-безчувствен. Може би баща ви е офицер? Или пък майка ви е немкиня? Прекрасно говорите немски. Изобщо

приличате на немско момче.

Павел изпитваше органично недоверие към хора от типа на доктора. Тяхна страст бе поучението, онова поучение, което, веднага се съгласява „да вземе предвид“ изказаното възражение и кротко преустройва аргументите си, за да изтръгне от теб най-после признанието, че си се заблуждавал, за да те убеди сам да станеш палач на убеждението си. Павел отвърна почти неутрално:

– Много неща познахте, докторе. Майка ми е гимназиална учителка по немски. В определен смисъл сме свързани кръвно с вашата страна: баща ми почина от перитонит в Магдебург, когато бях съвсем малък.

Гюнтер долови премерената ирония, но продължи:

– Не се сърдете, че навлизам в личния ви живот. Много спорихме с Курт. С вашия разказ само повторихте по-подредено това, което чухме от блънуванията ви. Все повече и повече ми се струва, че при вас се е получила експлозия на дълго потисканото ви въображение, на някаква изцяло пренебрегната спонтанност. Преживяното от вас, неговата невероятност са според мене само отприщване на природата ви, на южния ви темперамент. Слънчевият и топлинният удар са били само детонатор на вашия процес... Да...

– Сираците имат трудно детство – мина в необходимата по-деликатна гама Гюнтер, – в него надделяват задълженията над радостите. Затова дори в експлозията на фантазията ви, която по принцип би трябвало да помете всички ежедневни норми, все още са останали някакви контролиращи схеми, възпроизвела се е особено драматична ситуация, дошла е пак като несвобода, не като произвол, а като особено мащабен проблем, грижа. Ето и такъв довод – приключи докторът в професионално-авторитетен подем – ако не бяхте се ровил в сборника с фантастика, ако бяхте прочел например медицинска литература, сигурно щяхте да блънвате, че присаждате сърце, може би мозък.

Курт, зачервен, вече бе скочил от другата страна на леглото:

– Но това са фройдистки теории... Това е наивно...

„Като Христос между двамата разбойници, като Соломон пред двете майки – спорят, но от мен чакат отговор... или като тримата мускетари в мисия на френската кралица, – защото и тримата галопираме след стремящата се да се изплъзне истина... Ама какви луксозни сравнения си избирам... Ето къде е по-добър старецът – веднага напипа достоверния факт.“ – И Павел се обади на глас, прекъсна историка:

– Почакай, Курт. Казаното от доктор Гюнтер е правдоподобно. В нашия курс имаше тридесет и седем годишен офицер, уволнил се от

армията и записан със специално постановление в университета. Не знаеш на какви неща се оказва способен бившият капитан. Изведнъж са вдетини – непременно присъствуваше на комсомолските събрания – страшно живо се изказваше, увличаше се по всички студентски мероприятия – от купона до научния кръжок. Най-вълнуващ бе в часовете по физкултура... Отначало ни беше смешно, необичайно, но после свикнахме – човекът не бе имал детство, юношество, сега оживяваше младостта му... Може би и мен ме е сполетяло нещо подобно. Но, докторе (Павел отново се вгледа в лицето на Гюнтер – от малък се бе научил да гледа възрастните без притеснение), именно методичен човек като вас би трябвало да не забравя, че докато не са изречени аргументирано останалите вероятности, вашата остава само съблазнителна хипотеза... Разбирам, че всичко е... хм, неприлично сложно. Но ако се съглася да поставя най-удобната точка, съществува рискът да стана предател от притеснение. И то предател на интересите на земното население... Звучи претенциозно, но е страшно. Досега съм бил все по-назад – във втората линия на живота. Там проблемите са по-еснафски, възможностите за привилегии – съвсем скромни, и все пак именно там се чувствавах някак си по-нормално, удобно даже. Не зная кой и за какво ме изкара на първата линия. Но докато не си свърша работата по съвест, няма да си отида. Ако искате, може да тълкувате такова упорство като инерция от обремененото детство, докторе...

В това време влезе медицинска сестра и пошепна нещо на Гюнтер. Той кимна и като хвана дръжката на вратата, обясни на младежите:

– Съжалявам, но трябва да ви оставя. Едно момче със стеснен хранопровод бе оперирано вчера и днес малко трудно се свързва... Така... само да довърша – избрах най-непосредственото обяснение, защото такава ми е професията – лекувам отклонения от нормалното състояние. Между нас възникна противоречие – лекарят кимна към Курт, – не мога да разбера дали това е „конфликт между поколенията“, или някакво поредно сблъскване между хуманитарната медицина, която се е затворила в човешкото тяло, но върши работата си относително добре там, и хуманитарните науки, които обясняват културата, хората, света, без да могат обаче така лесно да въведат светлите си съвети в действителността... Все пак – Гюнтер пусна вратата, свали си очилата и ги избърса, късогледите му очи признаха и умората, и колебанията си, – все пак аз виждам нещо повече от клиничния случай. Павел, вие сте много млад, а във вас се е натрупала такава духовна сила... И вие сте я носил като бомба със закъснител... Патологията е предизвикала у вас не предполагаемата

деградация, а възвисяване. Макар всичко, което ни разправяте, за мен да е по-скоро приказка, фантазии агломерации, те говорят за волята ви, съобразителността, чувството ви за дълг.

– Докторе, моля ви спрете. Това вече става обидно... Вие го представяте като добродетелен маниак – Курт пак се надигна от стола си, но понеже този път го направи особено енергично, блъсна се точно отзад под колената, приседна, сякаш невидима сила го бе обуздала и принудила да седне.

Докторът и без очилата с удоволствие забеляза станалото и довърши, без да бърза:

– ...Долавяте ли разликата?... В моето поколение би имало хора, биха могли да се открият – способни на подобно огромно чувство за дълг, но те непременно биха го направили с много патос, биха желали публика, биха се отдавали на бетховеновски екстаз. С една дума – с целия шум на първата линия. А вие правите неща от мащабите и отговорността на първата линия с непринудеността на втората линия... Макар че виждам това за първи път у вас, отделен човек, чужденец...

– Но свързан с немската култура! – вметна злорадо, вече съвсем на място Курт.

– ...и се замислям за света, за условията, които са създали тия реакции у вас, вкоренили са ги, възхищавам се. И до болка съжалявам, че поради напредналата ми възраст, не ми остава много да живея в този изменящ се свят, този най-нормален и най-човечен свят...

– Момент, момент – обади се Павел. Макар че досега разговорът вървеше крайно любезно, с отношението си към Курт лекарят бе заслужил и наказание: – Два пъти повторихте „най“, а тази частица е сигурен път към екстаза.

Гюнтер реагира – сложи скафандъра си, тоест очилата, ала Павел затвори клопката, остави му само една пътека – на отстъплението, водеща въвн от тресавището на ината:

– Ако бяхте оставили поне веднъж на Курт възможността да се изкаже, сигурно щяхте да избегнете грешката в степенуването. Като историк той щеше да ви обясни, че нашето време е по-човечно, по-нормално от миналото, обаче превъзходните степени са по-скоро в бъдещето... Впрочем...

– ...Впрочем – поде лекарят – мене ме чака по-тежко болният от вас и ще ви оставя. – Той отвори най-последно вратата и излезе, а Курт извика:

– Чака ви първата линия, докторе!

Настъпни пауза. Павел замижа, реши да си откъдне минута-две, може би поради възбудата на спора болките в главата бяха отслабнали, очите почти не съзляха, но се чувствуваше изтощен. Историкът стана, този път без да се препъва, и отиде на пръсти до прозореца. Изведнъж в стаята се изляха сини припламвания. Курт започна да затваря прозореца и разтревожен погледна към болния.

– Оксиген? – попита Павел, без да отваря очи.

– Оксиген. По-точно заверяват релсите със специална машина. Дразни ли те много? Затварям.

– Ами не чак толкова. Дори си спомних една естрадна песен, която разказваше за цветята на оксигените. Недей затваря, заварката трае колкото една песен. Отвореният прозорец ме съживява някак... – Павел замълча, съзнавайки с какво докторът му се оказа полезен. Чрез него проумя защо изпитваше резерви към немската класическа култура. Тя славеше героите, величаше ги като защитници и благодетели на масата. Но сега фаустовската и прометеевската формула се оказваха предвземка – хората участвуват в определянето на съдбите си все повече, решават си сами проблемите.

– Гюнтер събужда у мен уважение – обади се Павел, – той долавя какви пакости могат да се направят с екстаза... Сигурно ненапрасно спомена възрастта си – преживял е нацизма...

Историкът мълчеше.

– Защо не ми отговаряш, Курт?

– Понеже лежиш със затворени очи. Мислих, че си приказваш в полусън – свободен поток на съзнанието, преди заспиване. Гюнтер не прилича на човек, съпротивявал се срещу нацизма. Не искам да кажа нищо остро – моят баща е загинал под Сталинград.

– Те са били успокояващи се хора – добави Курт, – нацизмът е дошъл с цяла шепа удобни запетайчици за задържане на парливите проблеми след Първата световна война. И те, повечето от тяхното поколение, за да не си създават големи напрежения, са ги приели, без да разбират, че са се съгласили с много страшни запетайки. Може би сега ти става ясна моята критичност към съглашателството, към бързото възприемане, към лесното определение, към доверяването на всеки готов регламент... Това са пороци все на втората линия... Хм... Хм... за моя изненада трябва да си призная, че тук откривам допирна точка с доктора – решението е в срещата на двете линии... Но съзнавам, че това би било дълго и обременително, най-после – едно доста немско отклонение, за да занимавам с него болния си приятел!

Българинът се възпротиви, дори поклати енергично глава, забрави за предупреждението да не се движи.

– Ако става дума за нарушаване – докторът първи го наруши, занимавайки ни със своята версия. Явно, щом го прави, той е лекар, знае, не е толкова вредно. Сега е наш ред да започнем по друг вариант. Слушай, откакто дойдох на себе си, едно нещо все се въртеше в ударената ми глава и вече се избистри. Досещам се как „гостенинът“ придобиваше човешки образ и защо подсъзнанието ми натрапва да го наричам така – „огледалото“. „Те“ са постигнали възможност за пълна реконструкция на материалния свят. Разбираш ли, способни са по даден модел да възпроизведат абсолютно точно негово копие.

– Не е много ясно – въздъхна Курт и се върна на стола си.

– Чакай, не съм специалист в тази материя, но, струва ми се, главното разбирам. Фотографията възпроизвежда оптически, в плоскост даден предмет. После се появи холографията, обемното изображение, а онези умеят да възпроизведат даден предмет не само със светлината, а и със самата материя. Това вече е не само пространствена фотография, това е моментално скулптуриране на всеки образец... Изглежда, затова съм го кръстил „огледалото“ – устройството е отразявало всеки срещнат предмет, снемало е образ, който после е било способно да възпроизведе непосредствено, материално... То самото, за да запзи тайната на присъствието си, се е реконструирало в човешко тяло, като момиче. И такава способност му осигурява страхотен район на действие – ако се преобразува във въздух, става невидимо, ако се реконструира във фотони и светлинна енергия, може да пътува свободно в космоса, без да се грижи за ракетен двигател...

Курт слушаше съдържано. Внезапното устремяване на Павел към твърде сложната, непозната, а в същото време болезнено натрапваща се материя смущаваше научната му съвест. Все пак нейното осмисляне трябваше да стане от позициите на някаква осведоменост, чиито граници му предстоеше да открие. От друга страна, се боеше мълчанието му да не се изтълкува като малка завист пред мощта на чуждото хрумване.

И историкът не се заседа на стола, стана, премести го към долния край на второто легло, разстла завивката, за да запази чист поне чаршафа, изпъна се отгоре, сложи крак върху стола и се обърна към Павел, който на свой ред, изненадан от нарушението на болничния ред, прекъсна мисълта си, загледа го с любопитство.

– Не е толкова нередно – обясни Курт. – Аз също се чувствавам съсипан от днешното напрежение. Трябва да се разтоваря малко... Не

лягам за първи път на такова легло, Преди две години ме оперираха – счупено ребро. Лека работа и аз поисках да стана веднага щом се пробудих... Но упойката си има свои последици и в същия миг усетих как зад гърба ми се разтвори черна бездна. Казвам черна, но това е неточно – то беше гигантско пространство без цвят – увисна на плещите ми и ме потегли назад. Инстинктивно разбрах, че ако се поддам, свършвам, изчезвам от този свят...

Тогава за първи път проумях, че можем да срещнем неща, които досега сетивата не са възприемали, които са толкова чужди, че нямат образ... Как изплува тая история в паметта ми? Може би болничната обстановка – ничията земя между живота и смъртта ме връща към спомена. Струва ми се, да използвам репертоара на доктора, че тя само го е задействувала.

Курт се отпусна съвсем по гръб, за да го обвие по-плътено споменът. Искаше му се да повтори, да продължи:

„Павел, неизвестното идва винаги като изтезание, разкъсва сетивата ни и въпреки това непременно трябва да устоим, защото само така можем да прекрачим в него. То е като смъртта – когато встъпваш в него, умира досегашната ти цялост, досегашното ти лице и ако устоиш на космическия му вихър, започваш да го изменяш, да го моделираш по свое подобие...“

Съобрази обаче, че точно сега, докато Павел бе с ограничени сили, би било нетактично да удължава своите отклонения, и се върна към мисълта на приятеля си:

– „Огледалото“ – точно си го измислил, Павел. Те са програмирали разузнавателното си устройство да приеме човешко лице или предметен образ от нашето всекидневие и така собственото ти изображение застава срещу теб, крие каква същност и неизвестност има зад него, превръща го в бариера, граница, връща те назад... Но са подценили нещо друго. Невъзможно е да се срещнеш с човек и да се измъкнеш инкогнито след това, да считаш, че щом не си го засегнал физически, не си му оказал никакво въздействие. Тук космическият разузнавач е започнал да нарушава програмата си, защото... задвижената мисъл е най-могъщ въздействие импулс върху човека. Цялата история, с всичките й паметници и материална култура е процес на навлизане на човешкото въображение в природния процес...

– Чудесно, Курт – прекъсна го тихо Павел и се надигна, но историят го спря с жест:

– Не ставай – и добави на шега, – ако не искаш още една среща с

неизвестното. Две ще ти бъдат много за един ден.

– ...чудесно – повтори Павел и легна, – ти ми подаде нишката на особено важно изтълкуване... Не можех да си обясня защо домъкнах пеностироловия сфинкс пред „огледалото“... По интуиция почувствувах, че това е моят ход срещу него... А ето какво било – „огледалото“ не е могло да го фиксира. Нали бе изпълнило в общи черти програмата си, бе записало естествената история, бе успяло да ги подреди в логическите рамки на еволюцията... И аз му показах звяр, който не е създаден от естествения процес, който е продукт на човешкото въображение. Какво се получава – уж всичко документирано, а ето че се появява нов образ на живо същество, което не може да бъде поставена никъде в биологическото развитие, не съвпада нито с лъва, нито с човека, само частично се покрива с тях. И е последвало нещо като късо съединение в „огледалото“: неговото възприемащо устройство му подава данни за среща с действителен предмет – нашето филмово чудовище е от пеностирол, крехка материя, но материя, а логическото му устройство ги отхвърля като недействителни спрямо картината, която си е създало. Може би когато се е блъснало в сфинкса, „огледалото“ се е стремяло да се въплъти в неговия обем, да го копира непосредствено и вместирайки така пряко образа на нелогичния, неподлежащия на природна систематизация сфинкс в паметта си, е нарушило цялото й предишно съдържание... Понататък – при този пълен провал или „оглупяване“, при това изпразване на паметта, в чуждия робот е заработил аварийният му „инстинкт“. Последвала е команда за саморазрушаване или за паническо изтегляне в космоса... Ала извършвайки пред мен тези трескави преобразования, „огледалото“ престана да бъде „огледало“, подсказа ми механизма на превъплъщението си.

Замълчаха. Нощта настъпваше и Курт се обади по-трезво:

– Много теоретизирахме, Павел. А не се ли боиш, че утре или друг ден, в Берлин специалистите, след като внимателно изчоплят всички подробности на случката – дори да е и игра на отприщеното подсъзнание, както ни убеждава доктор Гюнтер, тя пак ще бъде твърде интересна като клиничен епизод – ще посрещнат тълкуванията ни с няколко „да“, „интересно е да се помисли“, от чиято учтивост ще лъха търпение, но не и доверие?

– Бог, Бетховен и майка ми да ми простят липсата на страхопочитание, но като един претоварен простосмъртен съм свикнал да гледам истината без смущение. Колкото повече се обърках, толкова по-безполезен си: ако събеседникът ти е умен човек – пречиш му, ако е глупав –

даваш му вредна власт.

Помисли Курт, гимназиалното образование, телевизията са доста надеждна опора за контакт с основните идеи в науката. Да оставим настрана факта, че един съвместен любителски интерес често пъти може да постигне почти същото, което дава висшето образование. Любителските съчинения също си имат роля. Те са като сал, направен при коработушение, по принуда. Искам да кажа – за първо време, за първи изход... А специалистите – едва от тях човек научава какви неизвестности всеки ден като потоп се сипят над главите ни. Като знак на преклонение пред работата им, моля те, Курт, обясни ми – ти си историк, що за звяр е този сфинкс и защо така заседна в главата ми.

Историкът се потупа по джобовете на ризата:

– Имаш ли цигари, Павел? Не пушиш? Жалко, аз съм свършил моите. Не мога да разбера откъде в тая забранена за всички човешки слабости зона ми мирише на тютюнев дим.

Стана, тръгна към ключа на лампата, но се досети, че светлината е вредна, дразнеща за приятеля му, и се разходи бавно покрай стената – очите му бяха свикнали с мрака. После се изкашля два-три пъти в търсене на известен научен стил:

– Видж какво, Павел, трябва да ти призная, че за сфинкса ме хвана малко натясно. Не съм чел нещо по-специално за него. В този случай твоите общокултурни и моите професионални познания като че ли се покриват. Но ще се опитам да го изтълкувам чрез метода, който професионално е усвоил всеки историк.

Всъщност Курт малко изхитрува, поскромничи умишлено. Разговорът се обръщаше особено благоприятно за него, изискваше неговата професионална подготвеност, само през нея можеше да се мине по-напред в разнищването на днешната небивалица. Ощастливен от възможността за свой принос, за свое ярко участие в цялата история, замижа за миг, задържа дъха си, за да хване верен тон. Мернаха му се образи от симпозиум, проведен преди година от техния факултет – там един английски професор акцентираше научния си екстаз с преднамерено аристократично заекване. За Курт обаче съблазънта да си поиграе с подобни ефекти беше несъвместима с лозунга на съществуването му – „Гражданската война в Испания продължава!“ Честта на немския пролетариат, на немския народ бе запазена, увековечена от воюващите под Мадрид немски антифашисти и горд с подвига им, открил в него основанието и призиванието на собствения си живот, Курт като в поредна клетва за вяроност отхвърли формулите на академичния снобизъм, предпочете да се

види като интербригадист, разискващ с другарите си устройството на пленена франкистка картечница. Това беше нужният му тон, с него и продължи:

– Така... По моему сфинксът е за древните символ на прехода им от родовия строй към цивилизацията, а именно към първата ѝ степен – робовладелческият строй. В родовия строй човекът не вижда голямо разстояние между себе си и природата, все още не ѝ се противопоставя категорично в собствените си представи. Той се е виждал например като звяр над зверовете, припомни си в колко народни приказки се среща тази формулировка, а те са един от складовете на зооморфните представи на примитивните хора. Дали нашият праотец от онова време се е виждал силен като лъв, могъщ като синовете на мечката и прочие върхове на йерархията в животинския свят, е зависело от определената географска зона. Едва при по-сложната обществена организация на полиса човек преминава от зооморфизма към антропоморфизма, тоест започва да се осъзнава като нещо отделно от околната среда, като ново уникално същество, започва да се досеща, че чрез действията си отпечатва своя начин на живот в природата, налага ѝ своята проекция. Тогава заменя лъвската глава с човешка. Вече е нещо много повече от най-силния звяр, вече е човек.

Охо, тук отново се срещаме с принципа на „огледалото“... Спомняш ли си гатанката на сфинкса към Едип – кой е този звяр, който сутрин се събужда на четири крака, на обяд ходи на два, а вечер на три. Нали разбираш – древният човек се е изобразявал като хибрид между животно и човек и тази представа е била толкова укрепнала, толкова здрава, че когато е преминавал към новата обществена форма, е застанала едва ли не като живо същество пред него – в мита за сфинкса. Той е трябвало да се пребори с миналото, с образите и самоотраженията, които сам е създал, да реши категорично какво е – човек или животно. Неслучайно според легендата, когато получава отговор, – „Това е човекът“, сфинксът се хвърля от скалата – разбито е остарялото огледало, отхвърлена е и последната част от животинското самоотразяване, човекът прекрачва през миналия си образ...

Курт се разпали от плодотворността на хрумването си и направи двадесетминутен завой към тотемите на различните примитивни народи (най-после една картечница винаги може да бъде сравнена и с други модели!), за да разкрие по-подробно и по-тънко механизма на образуването на зооморфния символ, без да чака вече подканващите „да“, с които Павел отговаряше на неговите „нали“, „ясен съм, нали“? Накрая попита

тържествуващо:

– Какво ще кажеш, Павел. Сал ли съм, или кораб?

Павел сигурно би му отвърнал „крайцер“, но бе заспал. С вътрешните припламвания на цялостно, ликуващо съгласие бе следвал как Курт пори анатомията на сфинкса, ала тотемите все пак бяха лекция във от вцепяващия филм на изминалия ден. „Ще те оставя сам на кинопрогледа и приложенията, Курт“ – отпусна се Павел и заспа.

Историкът се досети какво е станало, не се огорчи от мълчанието. Напротив, стана му приятно, че не бе получил похвали в отговор – следователно казаното от него все повече придобиваше характера на чист, безкористен принос към науката. Понечи да се върне за книгите си, останали върху леглото, но си помисли, че може да тракне нещо и тихо се насочи към вратата. Бавно я отвори, ала за момент стана течение и прозорецът се хлопна. Павел не се обади. В замяна на това Курт видя пред себе си мътно блесналите очила на Гюнтер и огънчето на цигарата под тях.

– Виж кой пушил – възкликна тихо историкът. – Нима подслушвахте, докторе?

– Не мога да го нарека подслушване... – объркано измърмори той. – Знаете ли, аз исках да вляза, но сигурно щях да споря, да ви прекъсвам и вие двамата едва ли щяхте да бъдете толкова спонтанни събеседници... Ето и сега мога да ви притисна с въпрос – одързости се изведнъж лекарят и занарежда в скоропоговорка, за да не позволи на Курт да го прекъсне: – И този въпрос е много по-задълбочен от вашите изводи... Щом говорите за огледало, ще ви кажа нещо друго. Въпросът е – какво е целият ни опит – прозорец, през който поглеждаме навън, към неизвестността, или огледало, в което се оглеждаме ние самите?

Курт уморено го погледна и поклати глава:

– Непоправим сте. Все гледате да прогоните необикновеното. Но щом настоявате, този път имам съвсем уместен отговор за наивните ви провокации. Огледало или прозорец... Нашият опит, докторе, ако използвам вашата терминология и „диалектика“, ще оприлича на огледалните очила, които бяха на мода преди петнадесет години. Ти гледаш през тях, за теб са прозрачни, но за другите, които те наблюдават, са огледало, те виждат в стъклата само собственото си отражение... Хм, хайде да не претоварваме с излишни амбиции спора. По-добре кажете какво стана с вашия болен, онзи, със стеснения гръклян.

Гюнтер вече бе поугаснал, но макар и тръгващ по пътя на отстъплението, не изпусна случая да поправи събеседника си:

– Трахея, не гръклян... Нищо особено, просто следоперационно състояние.

– Всъщност, моля, не разбрах – вие хирург ли сте, или психиатър? – довърши меката си закачка историкът, а Павел, наистина пробуден от хлопването на прозореца, каза: „Много е благороден Курт. Съвсем като испанец. И би могъл да се кръсти Курт-Мигуел.“

– Не, не – хирург съм – енергично отрече Гюнтер и вдигна ръце към лицето на събеседника си. В мрака това приличаше иа заклинание. – Работа само с ръцете си. Вие дойдохте, когато бях останал само аз, дежурният лекар. Утре ще имате всички специалисти на разположение.

Излязоха и затвориха вратата. Павел се усмихна на нарушенията и оправданията на лекаря. Сякаш призван от тая усмивка, изпод снега на полусъаницата величествено, подобен на потъналия параход „Титаник“ изплува сфинксът, само че сега той бе надянал главата на доктора. А тя се въртеше на бавни обороти като стробоскопичен буркан над милиционерска кола и ту хвърляше тържествени императорски блясъци с очилата си (самият Франц-Йосиф!), ту показваше едно тъжно теме, върху чиято лисина, кой знае защо се бе събрал най-старият лозунг на хипитата: „Make love, not war!“¹.

И усещайки как натрапчивият пристъп на съня избива на все по-големи черни петна в съзнанието му, Павел има време да се удиви на светкавичната, гибелната за мисълта бързина, с която умората бе затворила очите му преди малко. Черните петна се напластиха в мрежата на стремително затварящ се свод, а той беззвучно се разкъса в необозрими дълбочини, запрехвърля огромните си пространства и това движение бе така колосално, непреодолимо, никъде не представляващо съсредоточие, край или страна на допир, че студентът, за първи път в живота си, видял как сънят се изравнява с вселената, се предаде, отстъпи му отслабналото си съзнание.

КРАЙ

1. „Прави любов, а не война“ – англ.

© 1977 Георги Вълчев Василев

Сканиране и OCR: Мандор, 2002

Източник: <http://sfbg.us>

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/1037>]